

# Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗ ΜΑΓΝΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ «ΕΝ ΒΟΛΩ»  
ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ «ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ» ΣΤΟ ΒΟΛΟ  
ΣΤΙΣ 28 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2009

Η Μαγνησία έχει να καυχιέται για πολλές ευλογίες του Θεού, όπως, άλλωστε, και κάθε γωνιά της γης. Στον εκκλησιαστικό χώρο, ο Βόλος και το Πήλιο κι οι γύρω περιοχές γέννησαν ή φιλοξένησαν πολλές προσωπικότητες, που προήγαγαν και πρόβαλαν τον τόπο. Ανάμεσα σ' όλα τ' άλλα, περίφημα ή λιγότερο γνωστά, διόλου ευκαταφρόνητη θέση κατέχει η Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας, στην οποία είναι αφιερωμένο το παρόν τεύχος του «Εν Βόλω», το οποίο είχα την τιμή να επιμεληθώ και έχω την ευτυχία να σας παρουσιάσω απόψε. Η Ψαλτική είναι μια τέχνη ειδική κι ίσως όχι τόσο διαδεδομένη, σίγουρα δε ελάχιστα προβεβλημένη και υποστηριγμένη, η οποία, πάντως, αθόρυβα και ήσυχα διαγράφει τη δική της πορεία, παράλληλη με την πορεία του τόπου μας.

Η Ψαλτική Παράδοση, η κυρίως γνωστή ως Βυζαντινή Μουσική, αλλά ορθότερα χαρακτηριζόμενη ως Εκκλησιαστική Ψαλτική Τέχνη, πλούσια και μοναδική, είναι καρπός του Αγίου Πνεύματος, σμίλευμα της Ορθόδοξης Πατερικής Παράδοσης και διακόνημα επί είκοσι ολόκληρους αιώνες των ιερών φορέων της Τέχνης αυτής, Πατριαρχών, Αρχιερέων, Ιερέων, Διακόνων, Μαϊστόρων, Πρωτοψαλτών και Λαμπαραδάρων, Δομεστίκων και Βαστακτών (Ισοκρατών), Αναγνωστών και Κανοναρχών, δια στόματος των οποίων αναπέμπονται οι ευχές των πιστών της Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τον Τριαδικό Θεό της Αγάπης.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία καυχάται για δύο πράγματα: Για το Σταυρό του Κυρίου και για την ιερή Παράδοση των Πατέρων της. «Οι τα πάντα καλώς διαταξάμενοι άγιοι Πατέρες» πολύ νωρίς έδειξαν ζωηρότατο ενδιαφέρον για την διαμόρφωση της λατρευτικής πράξης της Εκκλησίας, η οποία, συνάζουσα "εις το αυτό" τους πιστούς, αποβαίνει τύπος επί γης της Κοινωνίας των Προσώπων της Αγίας Τριάδος. Οι Πατέρες, λοιπόν, έσπευσαν να στολίσουν και να εξοπλίσουν την Ορθόδοξη Λατρεία με τη μεγάλη δωρεά του Θεού προς τον άνθρωπο, την ιερή μουσική. Σε κάθε περίπτωση, μάλιστα, έθεσαν το ζήτημα σε αγιοπνευματική βάση. Δε θα σας διαβάσω εδώ τη γνωστή ρήση του Μ. Βασιλείου για το πως το Άγιο Πνεύμα εισήγαγε την μουσική στην Εκκλησία, θα σας παραπέμψω όμως στην καρδιακή άποψη του Πρωτοψάλτου Ανδρέα Σιώκου, στο CD του «Εν Βόλω».

Εφ' όσον η Ψαλτική Τέχνη υπηρετείται συνετά από τους Ιεροψάλτες, καλλιεργεί την υπακοή, την υποταγή, την ταπείνωση και γεννά την αγάπη. Ως διακόνημα μέσα στη θεία λατρεία απαιτεί σοβαρές θυσίες εκ μέρους των "διακόνων" της. Οι Ψάλτες δεν έχουν την άνεση του πρωϊνού ύπνου ή της ανάπαυση σε ένα στασίδι κατά τη διάρκεια των Ακολουθιών, όπως όλο το εκκλησίασμα. Δε μπορούν να αφιερώσουν στην οικογένειά τους τα Σαββατόβραδα, όταν οι περισσότεροι ψυχαγωγούνται ή διασκεδάζουν. Ξοδεύουν για την εκμάθηση της τέχνης, για την αγορά των μουσικών βιβλίων, για το κέρασμα, πολλές φορές, των βοηθών τους ή το φιλοδώρημα των μικρών Κανοναρχών του αναλογίου. Όλα τούτα δεν εξυπακούονται, αν η Ψαλτική δεν ιδωθεί ως διακονία και ως καρπός βαθείας και ειλικρινούς αγάπης προς πάντας προς το Θεό, την Εκκλησία, τον πλησίον και προς την τέχνη, την παράδοση και το έθνος.

Ποια, όμως, είναι η κατάσταση της Ψαλτικής Τέχνης στην εποχή μας;

Αν κανείς παρακολουθήσει τη σημερινή λατρευτική πράξη στους ελληνικούς ναούς, εύκολα θα διαπιστώσει τον εκφυλισμό της, που σε ένα μεγάλο βαθμό οφείλεται στον εκφυλισμό της ψαλλόμενης μουσικής: Στα ιεροψαλτικά Αναλόγα παρατηρείται θλιβερή λειψανδρία -πολλές φορές απουσιάζει και αυτός ο αριστερός Ψάλτης- ο δε μέσος όρος ηλικίας είναι απογοητευτικά ψηλός. Η απουσία Χορού Ψαλτών, ακόμη και από τους μεγαλύτερους και πλέον κεντρικούς ναούς των αστικών κέντρων, διαμορφώνει -ως μη όφειλε- την Ψαλτική Τέχνη σε μονοφωνικό άσμα. Ο ένας και κατάμονος Ψάλτης (στην καλλίτερη των περιπτώσεων με συνοδεία ενός-δύο Ισοκρατών) αδυνατεί να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις και προδιαγραφές των βυζαντινών μελών και καταφεύγει σε αυτοσχεδιασμούς και νεοφανείς κενότητες, με τραγικές συνέπειες: Από το εκκλησιαστικό μέλος χάνεται ο ρυθμός. Οι ερμηνείες εκπίπτουν σε βραδείες και δυσκίνητες εκτελέσεις, που ταλαιπωρούν το εκκλησίασμα. Η βραδύτητα των μελών παρατείνει αλόγιστα τη διάρκεια των Ακολουθιών. Το χειρότερο, καταργούνται και χάνονται τα παλαιά κλασσικά μέλη και εισάγονται ανατολικόφερτοι αμηνέδες, ελευθεριάζουσες φόρμες δημοτικών τραγουδιών ή δυτικότροπες καντάδες. Επομένως, την απουσία του βυζαντινού μέλους, αναπληρώνουν άμετροι λαρυγγισμοί και προκλητικές φωνητικές επιδείξεις.

Και, ενώ σήμερα έχει εγερθεί πολύς και έντονος προβληματισμός σχετικά με τις δυσκολίες και την επάρκεια του κατηχητικού έργου της Εκκλησίας, κυρίως στους νέους, με θλίψη διαπιστώνει κανείς, ότι όχι μόνον δεν εκσυγχρονίζονται τα μέσα και οι δράσεις ασκήσεως του κατηχητικού έργου, αλλά και τα παραδοσιακώς προσοδοφόρα μέσα, όπως η Ψαλτική Τέχνη, δεν αξιοποιούνται ή μάλλον αμελούνται και αγνοούνται παντελώς. Κι όμως, η συμμετοχή στο Ψαλτήρι είναι μετοχή στα λατρευτικά δρώμενα, ικανή να φέρει πολύ καρπό κατήχησης στα παιδιά και τους νέους. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο, ότι οι πρωτοχριστιανικές αιρέσεις αντιλήφθηκαν πρώτες την τεράστια ελκτική δύναμη της μουσικής και πρώτες τη μεταχειρίστηκαν στη λατρεία τους ως βασικό προσηλυτιστικό μέσο.

Αν σήμερα λαμβάνονταν θαρραλέες αποφάσεις - μέτρα για την κάθαρση της Εκκλησιαστικής μας Μουσικής, θα έπρεπε να προκύψουν από σοβαρότατη επιστημονική και βιωματική μελέτη της Πατερικής λατρευτικής παράδοσης, που είναι η μόνη δοκιμασμένη λύση, η βασιλική μέση οδός. Τις τελευταίες, όμως, δεκαετίες η εκκλησιαστική ηγεσία αδυνατεί ή αδιαφορεί να εναρμονίσει τις σύγχρονες ανάγκες των νέων με την Πατερική λατρευτική παράδοση, γιατί αυτή πρώτη την εγκατέλειψε, προσδίδοντάς της την αμαύρωση της πεπαλαιωμένης, παρωχημένης και άχρηστης. Ωστε, πλέον, κατά τον π. Γεώργιο Μετάλλينو, ακολουθούνται τακτικές, που θυμίζουν "διπλωματικές" επινοήσεις, οι οποίες αντί να διασώσουν τον "κόσμο" στην Εκκλησία, ενσωματώνουν την Εκκλησία στον "κόσμο".

Και ενώ κάπως έτσι έχουν τα πράγματα, το Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης του Δήμου Βόλου αποφασίζει να αφιερώσει ένα τεύχος του έγκριτου περιοδικού του «Εν Βόλω» στην Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας. Όταν μου απευθύνθηκε η τόσο τιμητική πρόταση, με γέμισε χαρά, γιατί η προσωπική μου ενασχόληση με το αντικείμενο έχει ξεκινήσει συστηματικά εδώ και μια δεκαπενταετία.

Τρεις είναι οι κύριες αφορμές, που με παρότρυναν να ασχοληθώ συστηματικά με την εξακρίβωση και καταγραφή της Μαγνησιώτικης Ψαλτικής Τέχνης:

α) Η έρευνα για την εκπόνηση της διδακτορικής μου διατριβής στον τομέα της Βυζαντινής Μουσικολογίας, η οποία, συν τοις άλλοις, έφερε στο φως πλήθος βυζαντινών και μεταβυζαντινών μουσικών πηγών της Μαγνησίας και μέσω αυτών ανέδειξε μεγάλο αριθμό ντόπιων μουσικών, μουσικοδιδασκάλων, μελουργών ή κωδικογράφων, οι οποίοι έγιναν ευρέως γνωστοί με την ανθολόγηση των έργων τους στη χειρόγραφη παράδοση.

β) Η αγαθή συγκυρία να καταλήξει στα χέρια μου ένα πολύτιμο μουσικό χειρόγραφο του ανωβολιώτη μουσικοδιδασκάλου Ιωάννη Αναγνώστη Κοντόπουλου,

γεμάτο με πρωτότυπες, αξιολογότερες προσωπικές του μελοποιήσεις. Το βιβλίο αυτό, που βιβλιοδέτησε ο μακαριστός εκδότης Σωτήριος Σχοινάς, μαθητής του Κοντόπουλου, αγόρασα μαζί με άλλα παλαιά μουσικά βιβλία από τον επίσης μακαριστό Πρωτοψάλτη Ι. Ν. Αγ. Αποστ. Πέτρου και Παύλου Ν. Ιωνίας Βόλου Χρήστο Τακούδη.

γ) Η πραγματοποίηση επί πολλά χρόνια σειράς ραδιοφωνικών εκπομπών με συνεντεύξεις βολιωτών Ιεροψαλτών στους τοπικούς σταθμούς ANTENNA4 και ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Από τις συνεντεύξεις αυτές προέκυψε πλήθος στοιχείων για τους παλαιούς Ψάλτες ή μουσικοδιδασκάλους της περιοχής και το έργο τους. Η διερεύνηση κάθε τέτοιου στοιχείου οδήγησε σε πολλά άλλα, που ακόμη εξακολουθούν να έρχονται στο φως, καθώς η έρευνα δεν έχει ολοκληρωθεί.

Το παρόν τεύχος του «Εν Βόλω», έγινε τέταρτη αφορμή να εντείνω τη σχετική έρευνα και ελπίζω να βοηθήσει στο να ανοίξουν κι άλλα ακόμη αρχεία, να αναδυθούν νέες μνήμες και να συγκεντρωθούν όλα -ει δυνατόν- τα στοιχεία, που στο μέλλον θα απαρτίσουν μία πλήρη μελέτη για αυτήν την πολύ πλούσια κληρονομιά μας.

Σε μια παρουσίαση βιβλίου/περιοδικού είθισται να γίνεται αναφορά στα περιεχόμενά του και να σχολιάζεται η κάθε ενότητα. Θα διατρέξουμε πολύ σύντομα αυτήν την παρουσίαση.

Μετά τον Πρόλογο του επιμελητού η ύλη αναπτύσσεται σε τρεις μεγάλες ενότητες: Στην πρώτη παρέχονται γενικές πληροφορίες για την Ψαλτική Τέχνη. Στην εισαγωγή προσδιορίζεται ο ρόλος της στην ορθόδοξη λατρεία, σύμφωνα με γνώμες των πατέρων της Εκκλησίας και περιγράφεται η κατάσταση της εκκλησιαστικής μουσικής στις μέρες μας. Ακολουθώντας, γίνεται λόγος για την επιστήμη της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης στην Ελλάδα και για τους τρεις μεγάλους μουσικολόγους του εικοστού αιώνα, τον Κωνσταντίνο Ψάχο, τον Σίμωνα Καραά και τον Γρηγόριο Στάθη. Αιτιολογείται η αναγκαιότητα καταγραφής της Ψαλτικής παράδοσης της Μαγνησίας, ενώ περιγράφονται σύντομα οι πηγές έρευνας και μελέτης αυτής της τέχνης στον τόπο μας. Ακόμη, γίνεται αναφορά στις επιδράσεις της κωνσταντινουπολίτικης, της αγιορείτικης και της σμυρναϊκής παράδοσης στη Μαγνησία και ορίζονται οι περίοδοι άνθισης της Τέχνης εδώ.

Στη δεύτερη ενότητα, σκιαγραφείται η πρώτη περίοδος άνθησης της βυζαντινής μουσικής στη Μαγνησία, η οποία καλύπτει το φάσμα από τον ΙΒ΄ ως τον ΙΘ΄ αιώνα. Παρουσιάζονται οι μαγνησιώτικες συλλογές μουσικών χειρογράφων, οι αυτόγραφοι μουσικοί κώδικες μαγνήτων μουσικοδιδασκάλων και κωδικογράφων στις εκτός Μαγνησίας βιβλιοθήκες, ενώ μέσω της παράθεσης των προσώπων που τις δρουν σ' αυτές φωτίζονται οι τοπικές Ψαλτικές παραδόσεις της Ζαγοράς, της Σκοπέλου, της Σκιάθου, και η πλειάδα των ημιλορειτών μουσικών στο Άγιον Όρος. Στη σχετική συνάφεια προσφέρεται και ένα ιστορικό σχεδιάσμα γύρω από την Ψαλτική Τέχνη στη Σκόπελο από τον ΙΗ΄ ως τις αρχές του Κ΄ αιώνα, το οποίο υπογράφει ο γνωστός λόγιος και πολυγραφότατος ιερέας της Σκοπέλου π. Κων. Καλλιανός.

Τέλος, στην τρίτη ενότητα καταγράφονται -σε χρονική σειρά με βάση το χρόνο γέννησής τους- όλα τα πρόσωπα (Πρωτοψάλτες, Λαμπαδάριοι, Μουσικοδιδάσκαλοι) που διαμόρφωσαν την Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας κατά τον Κ΄ αιώνα. Η παράθεση αυτή σταματά στο τελείως συμβατικό όριο του έτους 1940, λόγω της αυτονόητης έλλειψης περισσότερου χώρου στο περιοδικό. Επιπλέον, επελέγη αλφαβητική παρουσίαση όσων Ιεροψαλτών δεν κατέστη εφικτός ο ακριβής προσδιορισμός του χρόνου γέννησης. Εδώ πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι η έκταση των βιογραφικών, που παρατίθενται για κάθε πρόσωπο, σε καμμία περίπτωση δεν είναι αξιολογική, ούτε συγκριτική της καλλιτεχνικής προσφοράς του, θεωρήσαμε, όμως, ευκαιρία να παραθέσουμε όλες τις πληροφορίες που κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε, ώστε να είναι προσβάσιμες στον ερευνητή του μέλλοντος.

Σε μια ξεχωριστή ενότητα, στο τέλος του αφιερώματος, παρατίθενται τα περιεχόμενα των δύο δίσκων ακτίνας (CD), που συνοδεύουν αυτό το «Εν Βόλω», με

εκτενή σχόλια για το σπανιότατο και πολυτιμότεο αρχειακό υλικό που περιλαμβάνεται, αλλά και για τις νεώτερες ηχογραφήσεις από τρεις βυζαντινές χορωδίες του Βόλου: α) του Συνδέσμου Ιεροψαλτών Βόλου με χοράρχη τον φιλόλογο - καθηγητή Βυζαντινής Μουσικής και Λαμπαδάριο του Ναού της Αναλήψεως κ. Δημήτριο Κασιγκλή, β) του σωματείου «Οι Δώδεκα Απόστολοι» με διευθυντή τον Άρχοντα Μουσικοδιδάσκαλο της Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως και Πρωτοψάλτη κ. Κυριαζή Νικολέρη και γ) του Συλλόγου «Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. - Παναγιώτης Αχειλάς» υπό τη διεύθυνση και διδασκαλία του γράφοντος.

Ποιά είναι, όμως, τα ωφέλη από την έρευνα για τη συγκέντρωση και παρουσίαση όλου αυτού του υλικού;

Εδώ και μισόν αιώνα ο Βόλος είναι γνωστός στο πανελλήνιο, κι όχι μόνο, για τη μεγάλη προσωπικότητα που ανέδειξε στον τομέα της Εκκλησιαστικής Ψαλτικής Τέχνης, το Μανώλη Χατζημάρκο. Ο μεγάλος δάσκαλος που συνδύαζε εμπειρία βαθιάς παράδοσης με εκπληκτική φωνή τεράστιας έκτασης και απίστευτης διαύγειας και ακόμη ήταν προικισμένος με ερμηνευτική δεινότητα, πλούσια θεωρητική κατάρτιση, μελοποιητική ικανότητα και χοραρχική μαεστρία, πολύ νωρίς διακρίθηκε ανάμεσα στους συμπολίτες του Ιεροψάλτες και μουσικοδιδασκάλους. Δίδαξε πολυάριθμους μαθητές και συνέβαλε καθοριστικά στην επάνδρωση των ναών με δόκιμους Ψάλτες, πολλοί από τους οποίους αναδείχθηκαν και σε καθηγητές Βυζαντινής Μουσικής. Επί μισόν αιώνα, λοιπόν, ο Χατζημάρκος κυριάρχησε καταλυτικά στο Βόλο και δημιούργησε «Σχολή», που η φήμη της απλώθηκε και σ' όλες σχεδόν τις ορθόδοξες εκκλησιαστικές κοινότητες. Οι κινούμενοι στο χώρο της Εκκλησιαστικής Μουσικής, ακόμη και σήμερα, λένε «Βόλος» και να σκέφτονται «Χατζημάρκος». Το φαινόμενο αυτό, απόλυτα δικαιολογημένο, είχε ένα αρνητικό αποτέλεσμα: να αποσιωπάται - νομίζω, όχι εσκεμμένα - και σταδιακά να ξεχαστεί όλη η προγενέστερη του Μανώλη Χατζημάρκου Ψαλτική Παράδοση, η οποία -όπως ανακαλύπτεται σήμερα- όχι μόνο δεν είναι ευκαταφρόνητη, αλλά αναδεικνύεται τεράστια, μακρόχρονη, βαθιά αυθεντική και γνήσια, και κυρίως αιτιολογεί και ερμηνεύει το φαινόμενο «Χατζημάρκου».

Μετά από αυτή την παρατήρηση συνοψίζουμε εδώ επιγραμματικά τα ωφέλη από το παρόν αφιέρωμα του «Εν Βόλω»:

- Έγινε μια πρώτη απόπειρα καταγραφής του έμψυχου υλικού που υπηρέτησαν την Ψαλτική Τέχνη στη Μαγνησία μέ αυθαίρετο χρονικό όριο το έτος 1940.
- Επισημάνθηκε ένα σημαντικό μέρος της νεώτερης χειρόγραφης παράδοσης της Βυζαντινής Μουσικής (χειρόγραφα μουσικά τετράδια και κώδικες).
- Συγκεντρώθηκε ένα σημαντικότερο αρχειακό υλικό παλαιών και σπανιότατων ηχογραφήσεων Μαγνήτων Ιεροψαλτών.
- Επισημάνθηκε ένα τεράστιο σε όγκο και καλλιτεχνική αξία μελοποιητικό έργο Μαγνήτων μελουργών, το οποίο θα ζήλευαν, κυριολεκτικά και οι παλαιοί πατριαρχικοί ψάλτες (δυστυχώς, ανέκδοτο).
- Συγκεντρώθηκε σημαντικό αρχειακό υλικό σχετικών φωτογραφιών.
- Καταγράφηκε πλήθος προφορικών μαρτυριών για πολλούς Μάγνητες Ψάλτες.
- Διαπιστώθηκε η στενή επαφή της Ψαλτικής Παραδόσεως της Μαγνησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το Άγιον Όρος.
- Ανακαλύφθηκε η ύπαρξη τριών επισήμων Σχολών Βυζαντινής Μουσικής της Μητροπόλεως Δημητριάδος (η πρώτη ήδη στα 1923) πριν από τη σημερινή, που ιδρύθηκε από τον Μανώλη Χατζημάρκο στα 1948.
- Ενεργοποιήθηκε ένας διόλου ευκαταφρόνητος αριθμός προσώπων, τα οποία προθυμοποιήθηκαν να συγκεντρώσουν και να μου καταθέσουν σχετικές πληροφορίες και υλικό για συγγενείς, φίλους ή γνωστούς τους Ιεροψάλτες.
- Παράλληλα, η κυκλοφορία και προσφορά των δύο δίσκων με ύμνους από παλαιό αρχειακό υλικό και άλλο σε πρόσφατες εκτελέσεις από δόκιμους Χορούς Ψαλτών της πόλης μας, εκτός του ότι εμπλουτίζει τη δισκοθήκη των αναγνωστών του πε-

ριοδικού με σπάνιες και ανέκδοτες ως τώρα εκτελέσεις, «ανασταίνει» φωνές και μελοποιητικά έργα ως μνημόσυνο των λησμονημένων διακόνων της τέχνης, που αγάπησαν και υπηρέτησαν ανιδιοτελώς, αναμένοντας *«τον μισθόν αυτών εν ουρανοίς»*, όπως, άλλωστε, και όλοι οι υπόλοιποι συνεχιστές του έργου τους.

Έγραφα παραπάνω ότι σε μια παρουσίαση βιβλίου/περιοδικού είθισται να γίνεται αναφορά στα περιεχόμενά του και να σχολιάζεται η κάθε ενότητα. Ας μου επιτραπεί, όμως, στο σημείο αυτό να σας σημειώσω, τί δεν μπόρεσε να χωρέσει σ' αυτό το τεύχος του «Εν Βόλω». Κάτι τέτοιο το θεωρούμε απαραίτητο, όχι αφαλώς για να μειώσουμε το, κάθε άλλο παρά ελλειπές, αφιέρωμα, αλλά για να δείξουμε τη μέγιστη πρόοδο της Εκκλησιαστικής Μουσικής κατά το β' μισό του Κ' αιώνα στην περιοχή μας, να φανεί το μέγεθος της τέχνης και το βάθος της επιστήμης της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης σε όλες του τις διαστάσεις (ιστορικές, πολιτισμικές, ανθρωπολογικές κ.ά.), αλλά και να γίνει αντιληπτό, πόσο πίσω βρίσκονται ακόμη τα πράγματα στον τομέα αυτό, μια που ακόμη και οι ενασχολούμενοι με τη Βυζαντινή Μουσική δεν είναι ενήμεροι για τις εξελίξεις και τα πορίσματα της σχετικής επιστημονικής έρευνας των τελευταίων δεκαετιών.

- Πρώτα πρώτα, θα πρέπει να συμπληρωθεί η καταγραφή των Ιεροψαλτών ως σήμερα, με παρουσίαση όλων των εκπροσώπων της τέχνης.
- Στη συνέχεια, θα πρέπει να ταξινομηθούν όλοι οι Ιεροψάλτες κατά τοπικές ψαλτικές παραδόσεις, π.χ. του Βόλου, του Βελεστίου, του Αλμυρού, της Αγιάς, της Ζαγοράς, της Σκιάθου, της Σκοπέλου κ.λπ.
- Σημαντικό, ακόμη, είναι να χαρτογραφηθούν όλοι οι ναοί της Μαγνησίας και να καταγραφεί, σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο βάθος χρόνου, η διαδοχή Ψαλτών σ' αυτούς, χωρίς να εξαιρεθούν από την καταγραφή αυτή οι εμπειρικοί μουσικοί και οι απλοί βοηθοί (αναγνώστες, κανονάρχιοι, ισοκράτες) των κανονικών Ψαλτών.
- Εκτενής λόγος οφείλεται στο Σύνδεσμο Ιεροψαλτών Βόλου «Ιωάννης ο Κουκουζέλης», ενός από τους παλαιότερους και ιστορικότερους μουσικούς συλλόγους στην Ελλάδα. Ιστορικά στοιχεία για την ίδρυσή του, τις συνελεύσεις, τα Δ.Σ. και τα μέλη του, τη Χορωδία και τους Χοράρχες του, τις εκδηλώσεις, φεστιβάλ, συνέδρια, που πραγματοποίησε εντός κι εκτός Μαγνησίας (και εκτός Ελλάδας), τις μουσικές εκδόσεις και κυκλοφορίες, τη συμβολή του στην ίδρυση της Ομοσπονδίας Συνδέσμων Ιεροψαλτών Ελλάδος (ΟΜ.Σ.Ι.Ε.).
- Με την ευκαιρία αυτή θα πρέπει να τεθούν και ποικίλα συνδικαλιστικά θέματα, που απασχολούν χρονίως της ιεροψαλτικής τάξη.
- Από τη χορεία των Ψαλτών δεν θα πρέπει να αποκλειστούν οι μουσικοί κληρικοί της Μητροπόλεως Δημητριάδος.
- Η μοναστική Ψαλτική Παράδοση της Μαγνησίας είναι εξίσου σημαντική και της οφείλεται ειδική παρουσίαση.
- Αναφορά πρέπει και στις γυναίκες ψάλτριες, που 'ναι αρκετές και ικανότατες.
- Ένα μεγάλο κεφάλαιο είναι και οι Σχολές Βυζαντινής Μουσικής της Μαγνησίας, οι επίσημες της Μητροπόλεως Δημητριάδος επί μητροπολιτών Γερμανού και Ιωακείμ, η τελευταία και μεγάλη Σχολή Χατζημάρκου (η πορεία και εξέλιξη της τελευταίας ως τις μέρες μας, οι διευθυντές και καθηγητές της, οι μαθητές που αποφοίτησαν από αυτή, τα παραρτήματά της στον Αλμυρό, την Αγιά, τη Ζαγορά και αλλού), οι Σχολές Ψαλτικής στις Σποράδες, αλλά και η διδασκαλία της Ψαλτικής στα Ωδεία και τις Σχολές Μουσικής της περιοχής.
- Το μάθημα της Βυζαντινής Μουσικής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση προσφέρεται εδώ και πολλά χρόνια σε δυο αξιόλογα σχολεία της Μαγνησίας, το Εκκλησιαστικό Λύκειο και το Μουσικό Σχολείο Βόλου, στα οποία πρέπει να αφιερωθεί ικανός χώρος με αναφορές στα προγράμματα σπουδών, τους καθηγητές, τα μουσικά σύνολα, τις εκδηλώσεις και τις λοιπές καλλιτεχνικές δραστηριότητές τους.
- Εξάλλου, ο Βόλος είναι, ίσως, η μοναδική επαρχιακή πόλη της Ελλάδος, που έχει

να καυχείται για την παρουσία επτά εν ενεργεία Χορών Ψαλτών: του Συνδέσμου Ιεροψαλτών, των σωματείων «Βυζαντινή Χορωδία Βόλου», «Δώδεκα Απόστο-  
λου» και «Ε.Δ.Ρ.Α.Μ.Ε. Παναγιώτης Αχειλάς», των κληρικών της Μητροπόλεως Δημητριάδος, του Μουσικού Σχολείου Βόλου και της Μονής Παμμεγίστων Τα-  
ξιαρχών Πηλίου. Η αναφορά στα παραπάνω δεν είναι απλώς αυτονόητη.

- Επιπλέον, η επιστημονική έρευνα για την Ψαλτική Τέχνη έχει αναδείξει στη Μα-  
γνησία έναν Αγαμέμνονα Μουρτζόπουλο, ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν εκπο-  
νηθεί ένα μεταπτυχιακό, δύο σχετικές διδακτορικές διατριβές και ετοιμάζεται μία  
ακόμη. Καθόλου αμελητέα δεν είναι και η διδασκαλία της Βυζαντινής Μουσικής  
στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας από τον Μανώλη Χατζημάρκο. Στο Βόλο έχουν  
πραγματοποιηθεί και κάποιες επιστημονικές ημερίδες και συνέδρια με άμεσο ή  
έμμεσο αντικείμενο την Εκκλησιαστική Μουσική.
- Η δημόσια και η Ελεύθερη Ραδιοφωνία λειτούργησαν εξαιρετικά ως μέσα προ-  
βολής, διάδοσης και καταγραφής της Βυζαντινής Μουσικής. Κυρίαρχα ραδιόφω-  
να στον τομέα αυτό είναι, φυσικά, η «Ορθόδοξη μαρτυρία» της Μητροπόλεως  
Δημητριάδος και η «Μοναχική Διακονία» της Μονής Ταξιαρχών Πηλίου.

Άλλα γενικότερα θέματα, που αξίζει να διερευνηθούν και να παρουσιαστούν  
σε ένα μελλοντικό τεύχος του «Εν Βόλω», είναι:

- Οι δημόσιες και ιδιωτικές συλλογές μουσικών εκδόσεων και λειτουργικών βι-  
βλίων στη Μαγνησία.
- Οι ιδιωτικές εκδοτικές προσπάθειες μουσικών βιβλίων, μελετών ή θεωρητικών  
συγγραμάτων στο Βόλο.
- Οι κυκλοφίες δίσκων, κασετών ή ταινιών για την Ψαλτική Τέχνη από Ιεροψάλτες  
της περιοχής.
- Η εκδεδομένη και ανέκδοτη μελοποιητική παράδοση των μελουργών της Μα-  
γνησίας κατά τους τρεις-τέσσαρες τελευταίους αιώνες.
- Τέλος, πολύ χαριτωμένα είναι και τα ιεροψαλτικά ανέκδοτα, που κυκλοφορούν  
από στόμα σε στόμα και καταγράφουν αστείες καταστάσεις και γεγονότα από  
την ιεροψαλτική και λατρευτική πράξη και αξίζει να καταγραφούν.

Όλα τα παραπάνω δε συμπεριλήφθηκαν στο παρόν «Εν Βόλω», όχι γιατί δεν  
υπήρχε η διάθεση εκ μέρους της συντακτικής επιτροπής, ούτε επειδή δεν ήταν συγκε-  
ντρωμένο το σχετικό υλικό, ήταν, όμως, πρόβλημα χώρου του περιοδικού και, πα-  
ράλληλα, ζήτημα δικών μας προτεραιοτήτων, εφόσον έπρεπε να αποφασίσουμε, τί  
ήταν περισσότερο απαραίτητο στην παρούσα φάση να καταγραφεί και δημοσιευθεί.

Τί άλλο χρειάζεται τώρα; Ένα δεύτερο τεύχος του "Εν Βόλω", στο οποίο θα  
συμπεριληφθούν όλα τα παραπάνω. Είναι, όμως, σοβαρό έργο, τελείως απαραίτητο  
για την καταγραφή και προβολή της ντόπιας ψαλτικής παράδοσης και η κυκλοφορία  
μιας σειράς δίσκων ακτίνας, αφιερωμένων στους μελουργούς της Μαγνησίας. Είναι,  
νομίζουμε, εφικτό και όχι τόσο δαπανηρό έργο, η παράδοση στο κοινό του Βόλου  
ενός άλμπουμ ανά εξάμηνο -ή έστω ανά έτος- με τη ζωή, τη δράση και τα μελουργή-  
ματα καθενός από τους μεγαλύτερους διδασκάλους της Ψαλτικής Τέχνης στη Μα-  
γνησία, ώστε σταδιακά να ολοκληρωθεί μια πλήρης σειρά, η οποία θα αποτελέσει  
παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές Μαγνησιωτών Ιεροψαλτών και όχι μόνο. Τέ-  
λος, ευχής έργο θα ήταν να αξιωθεί η Μαγνησία να δει δημοσιευμένες τις μουσικές  
συλλογές των εν λόγω διδασκάλων, η έκδοση των οποίων, αν συντελεστεί, θα προκα-  
λέσει αίσθηση σε όλον τον ελληνόφωνο ορθόδοξο ιεροψαλτικό κόσμο.

Κλείνοντας, θερμότερες ευχαριστίες οφείλω:

- Στον υπεύθυνο έκδοσης, αντιδήμαρχο κ. Απόστολο Φοινικόπουλο και στη συ-  
ντακτική επιτροπή του περιοδικού.
- Στη διευθύντρια του ΔΗ.Κ.Ι. και συντονίστρια έκδοσης κα Αίγλη Δημόγλου, για

την ανάθεση του έργου τούτου στο πρόσωπό μου και στον υπεύθυνο ύλης κ. Γιάννη Κουτή για την εν γένει ευγενική συνεργασία μας.

- Στον φιλόλογο επιμελητή κ. Γιώργο Σουλακούδη και στις σχεδιάστριες κες Γεωργία Ξανθοπούλου και Ελισαβέτ Μήλτου, με τους οποίους στενά συνεργάστηκα σε θέματα ύλης και παρουσίασης.
- Στους ερευνητές - συγγραφείς που συνέβαλαν στην προσπάθεια με κείμενά τους, ιδιαίτερα τον π. Κωνσταντίνο Καλλιανό.
- Στους διδασκάλους και καθηγητές Βυζαντινής Μουσικής, που οργάνωσαν και διηύθυναν τους Χορούς Ψαλτών, όσοι ηχογράφησαν για τα CD του περιοδικού και έλαβαν μέρος στην εκδήλωση παρουσίασης του «Εν Βόλω» στο Αχίλλειο.
- Στους συναδέλφους Ιεροψάλτες που αγόγγυστα και αφιλοκερδώς συμμετείχαν στις χορωδίες για την ηχογράφηση των μελών.
- Στους υπομονετικότερους συντελεστές και τεχνικούς των ηχογραφήσεων και της επεξεργασίας των ηχητικών καταγραφών του Studio A440 κ. Γιώργο Ζαγόρη και Νίκο ...
- Στους υπευθύνους των Βιβλιοθηκών Μονών, Ναών και λοιπών φορέων του Νομού μας για την ενημέρωση, διευκόλυνση και παραχώρηση άδειας για έρευνα, μελέτη και φωτογράφιση των πολυτιμότεων μουσικών χειρογράφων κωδίκων, που είναι θησαυρισμένοι στις Συλλογές αυτές.
- Τέλος και κυριότατα, σε όλους τους συγγενείς των συμπεριληφθέντων στο «Εν Βόλω» Ιεροψαλτών, όσοι μου εμπιστεύθηκαν πολύτιμο ηχητικό ή φωτογραφικό υλικό, προφορικές μαρτυρίες και τα αυτόγραφα έργα των προγόνων τους, χειρόγραφα και μουσικά Τετράδια, ώστε να φωτογραφηθούν και παρουσιαστούν εδώ.  
Συγκεκριμένα:
  - Στον κ. Χαρίτωνα Σαχίνη για την παραχώρηση του μουσικού κώδικα του Σίφνιου μουσικοδιδασκάλου και σπουδαιότατου μελουργού Γεωργίου Ψυχούλη, που έδρασε στο Βόλο στα τέλη του ΙΘ΄ και στις αρχές του Κ΄ αιώνα
  - Στον κ. Δημήτριο Κοντόπουλο, εγγονό του έξοχου μουσικοδιδασκάλου και μελουργού Ιωάννου Αναγνώστου Κοντόπουλου, από τον Άνω Βόλο, σύγχρονο του προηγούμενου.
  - Στην κα Άννα Σχοινά, εγγονή του αείμνηστου τυπογράφου, εκδότου και Ιεροψάλτου Σωτήριου Σχοινά, μαθητού του Αναγνώστου Κοντόπουλου.
  - Στις οικογένειες Γεροπούλου και Μαστρογιάννη, εγγόνια και παιδιά, αντίστοιχα, των μακαριστών μουσικοδιδασκάλων, μελουργών και Πρωτοψαλτών Γεωργίου και Τρύφωνος Γεροπούλου.
  - Στον ιερέα Δημήτριο Γιαννουλή και την πρεσβυτέρα του, εγγονή του σπουδαίου μουσικοδιδασκάλου Νικόλαου Καμινάρη, από τον Άγ. Λαυρέντιο.
  - Στον Πρωτοψάλτη Ελευθέριο Ζήτη, εγγονό του μουσικώτατου ιερέως Στεφάνου Ζήτη.
  - Στους κ. Βασίλειο και Ζωή Παπαδοπούλου, εγγονούς, τέκνα και ανίψια, αντίστοιχα των κορυφαίων Πρωτοψαλτών Κωνσταντίνου Βασ. Παπαδοπούλου, Παντελή και Προδρόμου Παπαδόπουλων, με καταγωγή από την Καπαδοκία και την Κωνσταντινούπολη, και το αρχαιακό υλικό φωτογραφιών και μουσικών χειρογράφων, που μας εμπιστεύθηκαν.
  - Στους γιους και τον εγγονό του μακαριστού μουσικοδιδασκάλου Κωνσταντίνου Κουτούμπα, μόνιμους κατοίκους Σκιάθου.
  - Στον κ. Δημήτριο Ευσταθίου, αδερφό του αείμνηστου Πρωτοψάλτου και ιατρού Νικόλαου Ευσταθίου.
  - Στον κ. Ηλία Τακούδη, γιο του μακαριστού Βελεστινιώτη Πρωτοψάλτου του Ι. Ν. Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου Ν. Ιωνίας Χρήστου Τακούδη.
  - Στην οικογένεια του αείμνηστου Πρωτοψάλτου Θεμιστοκλή Γουργιώτη.
  - Στους Πρωτοψάλτες Ανδρέα Σιώκο, Ιωάννη Ακριβογιάννη, Ιωάννη Βασι-

λείου, Στυλιανό Τσιάκαλο, Αθανάσιο Γκαβαρδίνια, Αθανάσιο Ξανθά για τις πολυτιμότερες πληροφορίες και το αρχειακό υλικό, που μας εμπιστεύθηκαν.

- Στην κα Σιμώνη Γαβρίνη-Αβραμοπούλου, κόρη του Ιεροψάλτου και κωδικογράφου Κωνσταντίνου Γαβρίνη από την Τσαγκαράδα Πηλίου.
- Στις κες Έφη Κολέτσιου-Παντοπούλου και Τάνια Κολέτσιου, κόρη και εγγονή, αντίστοιχα, του εκ Ζαγοράς Πρωτοψάλτου Αντώνιου Παντόπουλου.
- Στον μουσικολόγο Ιεροψάλτη κ. Θεόδωρο Καραθόδωρο, εγγονό του Πρωτοψάλτου Ν. Αγχιάλου Θεόδωρου Ζουμπούλη.
- Στην κα Ελευθερία Τσέα, ανειψιά του Πρωτοψάλτου Αγ. Μαρίνας Κισσού Απόστολου Καρκαλά.
- Στον κ. Αλκιβιάδη Μιχάλη, γιος, ανειψιός και εγγονός των Πρωτοψαλτών της οικογένειας Μιχάλη από την Αγριά Βόλου.

Η παρουσίαση έκλεισε με την εξής ευχή του επιμελητού του αφιερώματος του «Εν Βόλω»: *"Εύχομαι σε όλους μας, η καρδιά μας να είναι πάντοτε γεμάτη από την ηρεμία του Σπηλαίου, τη ζεστασιά της Φάτνης, την ελαφρύτητα του Άχυρου, την απεριέργεια του Αλόγου, την υπομονή του Όνου, την υπακοή του Βοός, την αθωότητα του Αμνού, την απλότητα των Ποιμένων, τη σοφία των Μάγων, την πίστη του Ιωσήφ, την αγνότητα της Θεοτόκου, την αγάπη του ενανθρωπήσαντος Λόγου του Θεού, ώστε να βλέπουμε ό ένας τον άλλο κατά πρόσωπο και το πρόσωπό μας να λάμπει διαρκώς σαν το Άστρο της Βηθλεέμ, ο δε λόγος μας να είναι κατά τοευαγγελικό: «ήτω ημών το ναι, ναι και το ου, ου». Όσο για τους αγαπητούς συναδέλφους Ιεροψάλτες, σ' αυτούς εύχομαι η πρόοδός τους στην Ψαλτική να ομοιάσει την τέχνη των δοξολογούντων Αγγέλων, των ψαλλόντων αιωνίως το «Δόξα εν υψίστοις Θεώ». Σας ασπάζομαι εν Χριστώ όλους και σας ευχαριστώ από καρδιάς."*

Βόλος, 28<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 2009.

Κ. Χ. Καραγκούνης  
Δρ Βυζαντινής Μουσικολογίας - Θεολόγος  
Υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων  
της Δ/σης Δ/βάθμιας Εκπ/σης Μαγνησίας